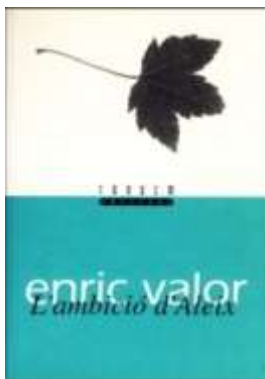

L'ambició de l'Aleix, Enric Valor

El 5 de juny del 1925 Carles Riba llegí la conferència *Una generació sense novel·la*, oferint les seves consideracions sobre la manca de consolidació d'aquest gènere a les nostres lletres a inicis del segle passat, sobretot en comparança amb el cultiu de la poesia. L'insigne poeta l'acabà adreçant una invitació —o, més aviat, una invocació— al conreu de la novel·la, dirigida sobretot als autors, però també cercant la complicitat dels lectors, als quals reclamava que s'armessin amb el coratge necessari per a afrontar “l'esforç intel·lectual sostingut que la novel·la exigeix”.

Sortosament, des d'aquells temps la situació del gènere novel·lístic en la nostra llengua ha donat un tomb, fins al punt que la seva qualitat s'ha assimilat gairebé del tot a la de la poesia. Mercè Rodoreda i Llorenç Vilallonga, per esmentar tan sols dos noms incontrovertibles —als quals podríem afegir sens dubte els de Jesús Moncada i Jaume Cabré, entre d'altres—, llegaren a les nostres lletres algunes obres de primeríssim nivell. Fins a tal punt que tan sols la ceguesa dels membres del Nobel de literatura, afegida a la manca d'un estat que els representi i en recolzi la seva candidatura, els ha impedit rebre el guardó que amb tanta justícia haurien merescut.

Amb tot, durant vint-i-cinc anys la novel·la en català no assolí cap canvi qualitatiu destacable. Menys encara al País valencià, malgrat els intents coratjosos de Lluís Guarnier, Artur Perucho o Francesc Carreras. Una malaurada realitat que, ben segur, fou una de les raons que impel·lí a posar full a l'agulla al fins llavors rondallista Enric Valor. El seu primer exemple, escrit entre els anys 1950 i 1952 —però que veié “reformulat profundíssimament el [seu] text (...) l'any 1995” (segons l'afortunada definició que en fa Vicent Escrivà al fonamental pròleg de [La idea de l'emigrant](#)— fou *L'ambició de l'Aleix*, Tàndem Edicions, València, 1995.

Partint del valuósíssim bagatge que li fornava la recuperació i recopilació de les rondalles quasi perdudes i oblidades de les comarques que l'envoltaven, i servint-se d'un riquíssim llenguatge que se'n desprèn, Valor ens trasllada al tan entranyable com màgic paisatge de l'Aitana.

Aquest paisatge inoblidable (“*admirava sovint l'alçament majestuós de l'Aitana*”, p. 12), tan viu (“*els refilets dels rossinyols i el lleu gorgolleig d'alguna aigua misteriosa que s'esmunyia*”, p. 26) i tan sentit (“*es barrejava en una harmonia de fresques ressonàncies*”, *íd*), que se'n fa acollidor, familiar, desitjable; convidant-nos a visitar-lo, encara que sols sigui amb la imaginació, recreant-lo i desgranant-lo tot sencer dins nostre mercès al tan escaient puntillisme narratiu, tan natural com fidedigne, mitjançant el qual el gran escriptor valencià ens el descriu.

Paisatge que, tal i com succeirà anys més tard en la novel·la suava esmentada, conforma i constitueix no tan sols el marc i el teló de fons de la història sinó, i sobretot, en un dels personatges centrals, sinó *el* central, de l'obra. Sens dubte, el personatge i referent que més condiona i desencadena el desenvolupament i posterior desencadenament d'aquesta aconsellable novel·la que narra el procés de transformació d'Aleix infant en home; en l'adult que ha d'aprendre a volar —i, per tant, a errar-se— tot sol,

Aquesta Aitana de ressons ancestrals i homèrics però amarada d'una realitat i una versemblança que no pot ésser més humana i terrenal (“*El cim continuava solitari; (...) davant nostre hi havia aquella molla catifa d'herba límpida, d'un verd intens que s'enfosquia a poc a poc sota el cel de la vesprada... Jo, però, sentia vergonya d'induir Pauleta a ser amada com una vulgar pastora, per molt virgilià o mític que allò fos i per moltes lleis còsmiques fatals que hi intervinguessin.*”, p. 167), que configura i determina el viatge iniciàtic o *Bildungsroman* del seu protagonista principal envers el seu ineludible destí.

Un viatge d'aprenentatge, de coneixement, de descoberta —i, per damunt de tot, de reconeixement i de redescoberta—, d'enlairament no tan sols físic sinó per damunt de tot espiritual (“*majestuosa i enlairada serra*”, “*carena suprema*”, p. 5) on el protagonista s'anirà trobant a ell mateix, alliberant-se progressivament del llast de la família i la societat que l'havia condicionat en el passat, fins situar-lo en un elevadíssim estat de sublimació propi de les religions primigènies, del cristianisme inicial.

A *L'ambició de l'Aleix* el novel·lista presenta —i oposa— amb claredat dos mons tan diferents com confrontats, el de les planúries i el de les muntanyes. El primer, que inclou tant la ciutat com les zones marítimes, s'identifica amb allunyament de la bondat original, amb la civilització que ha deshumanitzat l'home (“*El brusc i grollerot Mingarro, l'home sense llums d'escola, tenia llums de natura*”, p. 36; “*la mar em semblava una cosa fosca i sense llibertat possible*”, p. 13), que tan aviat les converteix en proclius a les desgràcies (p. 19) com generen temor o obscuritat (“*la casa (...) se'm transformà en la seu de tota mena de foscors*” (20).

La qual cosa comporta que tan aviat com Aleix davalla de les alçades se senti “*empresonat (...) en una baluerna de salonots trists*”, que transformen la seva existència muntanyenca —caracteritzada

per la “llum”, la “claror” i la “sang nova i primaveral” – en un dol continuat i sense sentit (“em va colpir la vida fredament sistemàtica del col·legi” (p. 21), tan completament distanciada de la vida –i el que és més important, dels amors– “de les novel·les” (p. 73).

Situació que el mena a sentir temor a haver de renunciar a tot allò que tant li ha costat d’assolir –“I en sentia recança i una vaga por: la d’anar perdent-me a mi mateix.”, (p. 140)–, atès que el retorn a ciutat suposarà l’evidència de la privació no tan sols de l’exaltació, sinó fins i tot del seu record: “perdien intensitat un seguit d’emocions passades, que s’allunyaven cap a la boira de l’oblit.”, p. 145.

És per això que el seu sojorn a les terres altes, en contacte directe, permanent i íntim amb la natura –amb “la benedicció de les altures enmig dels vents secs i les aspredats de la muntanya”, (p. 4); “la sobrietat, l’aridesa i el silenci” “d’aquelles solituds”, (p. 5)– el reviscolarà i li permetrà recobrar la salut –“Era després d’una llarga febre (...) quan anava a passar-hi un mes o el temps que calgués, per a esdevenir guarit” (íd.)–, deslliurant-lo de tots els mals, no únicament físics sinó, sobretot, anímics i espirituals.

Els cims esdevenen símbols tant de la puresa –“Els seus fronts alterosos i sublims em semblaven aureolats d’una virginitat i d’una innocència immarcescibles”, (p. 12)– com de la proximitat amb la divinitat (o, més aviat, les divinitats, car el panteisme és tan natural com obvi): “la meva ànima se n’anava llavors, com de cim en cim, envers totes aquelles fites de la religió, que trobava lluminoses i acohortadores: Sant Joan al davant de Jesús nadó; la Mare de Déu somrient i dolça (...), patriarques venerables i bondadosos guiant-nos cap al cel innocent i humà...”, (p. 49).

Les alçades predisposen a la fantasia: “em feien somniar interessants excursions, escalades emocionants, romancesques fetes de rodors de muntanya” (p. 12); “em submergia l’ànima en una indefinible dolcesa malenconiosa, (...) hi creia descobrir com un fadament, com una mena d’agradós encanteri” (p. 75); “L’adustesa se’m tronava carícia; la solitud se m’omplia de màgiques veus sense vibració; la grisor tenia per a mi una suavitat delicada de bells matisos” (p. 76). Les muntanyes són “companyones de somnis”, (p. 21).

Un somni compartit que assolirà el seu cim i la seva màxima expansió al capítol desè, *El Nadal*, –“a la nostra llar de novençans (...) regnàrem amb el nostre voler desplegat com una blanca vela plena de llum de lluna”; “Em semblava que ens donaven pas a un palau d’encanteri”, p. 133–, tot i que (per dir-ho en termes de Maiakovski) ben aviat el vaixell de l’amor s’estavellarà contra la vida quotidiana: “Tan gran desencís abans que el somni s’hagués fet veritat! Una ona de defalliment em negava. De l’espera xardorosa del paradís que ja tocava amb les mans, passava a aquell infern del fàstic i de la gelosia que em revoltava”, (p. 135).

Al paradís de la muntanya tant el propi Aleix com tot el que l’envolta reneix i es regenera “menjava amb gana nova”, fins i tot els àpats –una més que possible metàfora de les continuades connotacions sexuals a les quals en referirem tot seguit– són objecte d’exaltació i esdevenen un deliciós festí dels sentits: “feia tot gust de cel, de vent, de sol i d’aventura” (p. 18). O el que és el mateix, de la set de llibertat que li es negada per l’obscuritat anihiladora del poble i la ciutat.

De la mateixa manera que planúria i alçades defineixen dos mons no tan sols distints, ans oposats, les dues estimades del protagonista esdevenen símbols de caràcters humans tan diversos com contraposats: la innocència i la passió. Per un costat, Lluïsa, la promesa, és una noieta virginal –“d’una tal harmonia”, (p. 54)–, sadolla de puresa i innocència: “gràcil i bella com una figura de balada” (p. 8); “Tot, però, fou calmos i serè, voltat d’un innocent alè de joventut de la primera volada, en un retrobament joiós d’antigues i puerils essències”, (p. 151).

Per la seva banda, i com la seva oposició necessària, Pauleta –com la natura mateixa– és una dona jove plena de vida en tots els aspectes, que trasbalsa i esperona les ànsies juvenils enceses d’Aleix, un reclam dels sentits, un clam de la sang: “el rencontre esperonava el meu deler”, “poderós caliu que (...) s’encenia molt endins”, “volia llançar-me a la passió concreta i prometedora de la dona de Don Macià.”, (p. 156); “fogosa relació”, (p. 174); “la meua passió per Pauleta arribava a uns punts que, si s’haguessen traspasat, hauria estat ja una pura follia”, (p. 175).

Arborada força de l’instint carnal que ja havia destacat, metafòricament, a les pàgines inicials de l’obra: “Pauleta prenia color de fruita dolça i assaonada”, (p. 8). Descripció, aquesta darrera, que reforça que puguem considerar irrefutable la identificació entre la invencible i indeturable força de la natura i la pulsio carnal o sexual, representada sovint pels fruits del bosc, adjectivades amb una connotació passional tan escaient com eficaç: “vermelles tomaques de pell sucosa i tibant, a cadascuna de les quals reflectia i lluia el sol ardent de la vesprada”, (p. 40).

Identificació que s’anirà incrementant de manera progressiva –“sol calentó”, “terra fogosa i assedegada”, “braços carnosos de deessa clàssica”, “harmonia celest d’un del pagà”, (p. 163)– fins que entra en contacte amb un inesperat to d’ègloga –“Ella caminava davant meu amb la facilitat d’una daina”, (p. 165)– que, per contrast, posa de manifest que la convivència entre passió animal i somni arcàdic és impossible: “sentia vergonya d’induir Pauleta a ser amada com una vulgar pastora, per molt virgilià o mític que allò fos”, (p. 167).

Constatació que quedarà encara més evidenciada quan, després del teòric final de conte de fades (p. 188), el magnífic darrer paràgraf de la novel·la torna a situar les coses al seu lloc originari –i natural–, restablint la veritable relació entre somni i realitat.

Malgrat l'innegable interès de l'obra, no podem deixar d'indicar la que, segons el nostre humil parer, és la seva gran mancança: el predomini absolut i del tot descompensat de la forma sobre el fons. L'argument de la novel·la, de tan bàsic com és, gairebé esdevé irrisori, per no dir inexistent. I, el que encara és més greu, és tan lineal com previsible.

Handicap que –malauradament– es contagia als personatges, que no és ja que siguin prims o esquemàtics, sinó que acaben constituint uns mers estereotips, privats d'aquella pregona, rica i complexa personalitat interior que els atorga una vida més enllà de les planes del llibre i els converteix en tan eterns com inoblidables.

Segurament en el seu temps, Homer i Virgili s'ho podien permetre, però molt ens temem que no pas Enric Valor a meitat del segle passat. A no ésser, és clar que el seu objectiu no hagués estat tan llegar-nos una novel·la, sinó –en una esforçada voluntat espriuana de *salvar-nos els mots*– preservar de la seva desaparició una immensa i valuosíssima diversitat lèxica perillosament amenaçada. I, al mateix temps, obrir el tan abandonat camí de la novel·la al País Valencià per a que d'altres el seguissin.

23 i 24 de novembre del mmxi

© Xavier Serrahima 2011
www.raodelaparaula.cat

Informació sobre els drets

